

א בקדמון ברא יי זה
שמא זה ארעא: ע
וארעא זה ארעא
וריקנא וחיסובא על אפי
זהומא ורומא בן קדם יי
במשא על אפי מלא: ג
ואמר יי לתי גבורא זהה
גבורא: ד הלא יי זה
גבורא ארי עב ואפריילי יי

פניני תר-גום יונתן

פרשת יתרו

חידושים ופנינים
בפרשנות המקרא
מתרגום יונתן בן עוזיאל

הרב מאיר שפירד

**פניני תרגום יונתן
הרב מאיר שפריר זצ"ל**

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות
בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54
0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:
0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

קטת
עימוד ועיצוב

☎ 050-412-452-4
✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

ד יתרו כהן עדון ♦ מדוע ת"י מכנה את יתרו 'חמור מדין'?.....
ה אני חתנך יתרו בא אליך ♦ יתרו ביקש קבלת פנים, או משהו משמעותי יותר?.....
ז את החקים ואת התנרות והודעת להם את הדרך ♦ מה יעץ יתרו בעניני תפילה?.....
ט אם את הדבר הזה תעשה ♦ מה יעץ יתרו למשה, לעשות בזמן שיתפנה לו אחרי שישמע לעצתו?.....
י ואשא אתכם על כנפי גשרים ואבא אתכם אלי ♦ פסח מצרים הוקרב בהר המוריה בארץ ישראל! י

עצמד הר סיני ועשרת הדברות

יב והגבלת את העם סביב לאצר ♦ באיזה צורה עמדו ישראל במעמד הר סיני?.....
יג כי סקול וסקל או ירה ירה ♦ בידי מי יסקל העולה להר?.....
יד ויתעצבו בתחתית החר ♦ הר סיני היה צלול כזכוכית!.....
טו יעננו בקול ♦ באיזה צליל ובאיזו נעימה, נשמע קול ה' בהר סיני?.....
יז ונפל עננו רב ♦ למי הפסוק מתכוון?.....
יח פן יחרסו אל יי לראות ♦ האם היה מותר לבני ישראל להסתכל על השכינה בהר?.....
יט ויאמר אליהם ♦ האם בהר סיני קיבלו רק את עשרת הדברות, או את כל התורה כולה?.....
כ אנכי יי אליהם ♦ מה היה מסלול ההילוך של הדיברות? ואימתי נחקקו הדיברות על הלוחות?.....
כא לא תרצח: לא תנאף: לא תנגב: לא תענה: לא תעמד: ♦ באיזה אופן נאמרו חמשת הדברות של בן"א לחבירו?.....
כב ראים את הקולות ♦ הכי צד ראו את הקולות?.....
כג ציונים לפנינו נוספים בעניני קבלת התורה ועצמד הר סיני בעשונתן של ת"י:.....

תוכן עניינים דיגיטלי

מעבר לעמוד המבוקש

באמצעות לחיצה על השורה המקשרת

פרשת יתרו

יְתָרוֹ כִּהֵן מִדִּין • מדוע ת"י מכנה את יתרו 'חמור מדין'?

(שמות יח, א) וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהֵן מִדִּין חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא יְיָ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:

מה הפירוש 'כהן מדין'?

אונקלוס מתרגם 'רָבָא דְמִדִּין', כלומר השר - המלך של מדין, וכהן הוא לשון גדולה. וכ"כ החזקוני שיתרו 'גדול היה' והכיח כן מדהשוה אותו הכתוב (שופטים ד, יז) ליבין מלך חצור ש"מ שהיה גדול.

מאיך הבעל הטורים כותב שיתרו בגימטריא 'כומר היה לעבודה זרה'. וכן משמע מת"י:

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ אֹנּוֹס מִדִּין חֵמוֹי דְּמֹשֶׁה, ית כָּל מֵאן דְּעֵבִיד יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמִּיהָ אָרוֹס אַפִּיק יְיָ ית יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:

[וישמע יתרו חמור מדין חמוי של משה, את כל מה שעשה ה' למשה ולישראל עמו, כי הוציא ה' את ישראל ממצרים]

ת"י מתרגם כהן מדין - 'אֹנּוֹס מִדִּין' וראה בערוך (ערך אונוס) שאונוס פירושו חמור שכן בלשון יונית קוראים לחמור אונוס, וכונת ת"י לגנותו בכינוי גנאי זה היות וכהן מדין בא לומר שהיה כומר לע"ז, לכך כינהו 'חמור מדין'².

1. עפ"י הערוך, ראה להלן.

2. לכאור' דעתו שלשעבר היה כהן לע"ז, אך בעת שבא מבואר בת"י להלן שבא על דעת להתגייר. ויש לידע מדוע הזכירו הכתוב לגנאי אם כבר פרש מע"ז ובא ע"מ להתגייר, וראה ברש"י לעיל שהרועים היו מגנדים את בנותיו מכיון שפרש מע"ז,

ובאמת הוא מחלוקת במכילתא (מסכתא דעמלק - שמות יח, א) דעת רבי יהושע שכהן פירושו כומר לעבודה זרה (וכדברי ת"י), ואילו רבי אלעזר המודעי סבור שהיה השר של מדין (וכתרגום אונקלוס).

במכילתא משמע שהמחלוקת היא לשני הכיוונים ומי שסובר שהיה כומר לא סובר שהיה שר, וכן להיפך, אולם האור החיים (כאן) פירש 'כהן מדין' בב' הפירושים, א. שהיה ראש למדין. ב. שהיה כומר אדוק לע"ז.

אָנִי חֲתַנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ • יתרו ביקש קבלת פנים, או משהו משמעותי יותר?

(שמות יח, ו) וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אָנִי חֲתַנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וְשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּה:

מה פשר ההדגשות 'אני חותנך יתרו בא אליך'? ומדוע לא כלל את כולם יחדיו "חתנך יתרו ואשתך ושני בניה עמה באים אליך"?

רש"י מפרש עפ"י חז"ל (מד"ר יח, ו. ותנחומא יח, ו) שיתרו רצה לזכות בקבלת פנים של כבוד, כיאה לחותן המלך. וזה היתה בקשתו שמשה יצא לקראתו, ולכך לא כלל את כולם ביחד אלא אמר "עשה בגיני, ואם אין אתה עושה בגיני עשה בגין אשתך, ואם לאו בגין בניך".

בת"י מתבאר שיתרו ביקש דבר יותר משמעותי:

וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה אָנֹכָא חֲמוּךְ יִתְרוֹ אֶתִי לְוֹתֵךְ לְאַתְגִּידָא, וְאִין לָא
תְּקַבֵּל יְתִי בְּגִינִי, תְּקַבֵּיל בְּגִין אַנְתְּתֵךְ וְתִרְדִּין בְּנֵהָא דְעָמָה:
[ויאמר למשה אני חותנך יתרו בא אליך להתגיד, ואם לא תקבל אותי
בשבילי, תקבל בשביל אשתך ושני בניה עמה].

ת"י מפרש שיתרו הודיע למשה שבא אליו על מנת להתגייר, וביקש שמשה יקבל אותו כגר. ולדבריו הטעם שלא כלל את כולם יחד הוא על הדרך שפירש רש"י שביקש שמשה יקבלו כגר בזכותו ואם לא בזכותו שיקבלו בזכות אשתו ושני בניו הבאים אליו.

בחז"ל מצינו שיתרו בא על דעת להתגייר, אך לא מצאנו שהודיע זאת למשה מראש.

ת"י משלב בין ב' הדברים, ויתכן שבא ליישב את ההדגשות הללו: "אני" - "בא אליך", שיתרו אמר למשה "אני חותנך יתרו" שהייתי כהן מדין, וחסית בצילי בתנאי שלא תעזבני ללא רשות³, ובתנאי שבנך הבכור יהיה מוקדש לי - לע"ז⁴. עתה "אני" בא אליך לחסות בצילך ולהתגייר ומבקש שתקבלני.

קבלת הפנים של משה היתה מעין הסכמה לקבלו כגר, וכפי שנראה במדרש לקמן שרק לאחר שה' אמר למשה לקבלו כגר, יצאו משה ואהרן אליו ואחריהם נדב ואביהו, הזקנים וכל ישראל.

וכך איתא בחז"ל:

ויאמר אל משה וגו' - רבי אליעזר אומר (נאמר) למשה, אני הוא שאמרתי והיה העולם, אני המקרב ולא המרחק... אני שקרבתי את יתרו ולא רחקתי ואף אתה כשבא אדם אצלך להתגייר ואינו בא אלא לשם שמים אף אתה קרבהו ולא תרחיקהו. מיד ויצא משה לקראת חותנו... (מכילתא דרשב"י יח, ו. תנחומא יתרו ו)

3. כמבואר נדרים סה.

4. כמבואר בת"י לעיל שמות ד, כד.

אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ •

מה יעץ יתרו בעניני תפילה?

(שמות יח, כ) וְהוֹדַעְתָּ אֹתָם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:

מהי 'הדרך אשר יילכו בה', ומהו 'המעשה אשר יעשוון'?

הרמב"ן מפרש שגם זה חלק מעצת יתרו, שמאחר ולעצתו משה עצמו לא ידון יותר את העם כאשר יעברו על התורה, יש לו להודיע להם את הדרך אשר יילכו בה על פי התורה והמצווה ולהזהיר אותם מאוד ולהתרות אותם במצוות וענשם.

מפירושו עולה ש'הודעת להם' מדבר על הודעת הדרך והמעשה וכפשוטו לשון המקרא. אולם בת"י מפרש ש'הודעת' אמור על ענין בפני עצמו מלבד הדרך והמעשה:

וְתִזְהַר יִתְהוֹן יֵת קַיִמְיָא וְיֵת אֹרְיֵיתָא, וְתִהוֹדַע לְהוֹן יֵת צְלוֹתָא דִּי יִצְלוֹן בְּבֵית כְּנַשְׁתְּהוֹן. וְיֵת אֹרְחָא דִּי בְקָרוֹן לְמֵרִיעִין וְדִי חֲכוֹן לְמִיקְבוֹר מֵתִיָא וְלִמְגֻמוֹל בְּהַ חִיסְדָא וְיֵת עוֹבְדָא וְשׁוֹרְתָא דִּינָא, וְדִיעְבְּדוֹן מִלְּגוֹ לְשׁוֹרְתָא לְדִשְׁעִין:

[ותזהיר אותם את החוקים ואת התורה, ותודיע להם את התפילה שיתפללו בבתי כנסיותיהם, ואת הדרך שיבקרו חולים ושילכו לקבור מתים ולגמול בה חסד, ואת המעשה ושורת הדין, ושיעשו לפנים מהשודה לדשעים].

בת"י מתבאר ש'הודעת להם' בא ללמד ענין נוסף, והוא דרך התפילות שיתפללו בבתי כנסיותיהם. ולכא' דייק את לשון ה'הודעה', שהיא להודיע לבני ישראל דבר שלא ידעוהו קודם לכן. עוד יתכן שסבור שהלשון הודעה לא נופלת על דרך - "הודעת הדרך". כי דרך היא בראייה "להראות את הדרך" ולא להודיע אותה או להורות אותה.

מפירושו של ת"י משמע שמה שבנ"י עמדו על משה מבוקר עד ערב לדרוש את ה', לא היה זה רק בדיני ממונות ובריב שבין אדם לחבירו. אלא בנ"י בקשו לדעת באיזו דרך יש לבקש

מה' את מבוקשם⁵, ומשה הרי קיבל מה' את שלוש עשרה מידות של רחמים ודרך התשובה והתפילה. וזהו שיעץ יתרו למשה "והודעת" - שיודיע להם את דרך התפילות שיתפללו בבתי כנסיותיהם⁶.

ואילו "הדרך" בא להורות ענין נוסף והוא שיילכו בדרכיו של הקב"ה - "מה הוא אף אתה" וכשם שהקב"ה מבקר חולים, קובר מתים, וגומל חסדים אף אנו מצווים ללכת בדרכיו אלו.

"והמעשה אשר יעשון" בא להורות על שורת הדין והעשיה לפנים משורת הדין עם הרשעים.

וכל אלו מקורם בחז"ל:

**והודעת להם - זה בית חייהם, הודיעם זמנים שילכו לבתי כנסיות
ובתי מדרשות, ולראות את פני ה' במקום אשר יבחר, וזכר לדבר
(ירמיהו ח, ז) "גם חסידה בשמים ידעה מועדיה" (מדרש שכל טוב
עיי"ש סימן קכז)**

**והודעת להם את הדרך ילכו בה - את הדרך זה בקור חולים; ילכו, זה
קבורת מתים; בה, זו גמילות חסדים; ואת המעשה, זו שורת הדין;
אשר יעשון, זה לפנים משורת הדין. (מכילתא יח, כ; ב"מ ל: ב"ק צ"ט:
ק.)**

5. וכמש"כ הרמב"ן: (יח, טו) "כי יבוא אלי העם לדרוש אלוקים, להתפלל על חוליהם, ולהודיעם מה שיאבד להם, כי זה יקרא דרישת אלוקים. וכן יעשו עם הנביאים... שיתפלל עליו ויודיענו אם נשמעה תפילתו".
אולם לרמב"ן בקשו ממש שיתפלל עליהם בעצמו, ולא שיודיעם דרך התפילה. אכן יתכן ועצת יתרו למשה היתה שיודיע לבני"י את דרך התפילות שיתפללו בעצמם בבתי כנסיותיהם, ולא יצטרכו לבוא אל משה. ורק כשזקקים לתפילת צדיק יבאו אליו, וכמו בעניני המשפט - "את הדבר הקשה יביאון אליך". (עיינו בהערות על תו"ש בפסוק זה) אולם ראה בת"י להלן יח, כג שיתרו הבין שעצה זו לא תקל מעל משה, אלא רק העצה של למנות דיינים תגרום שמשא יהיה פנוי מן הדין, ראה להלן.

6. עיין בעמק דבר שהבין בדברי הת"י שהודעת התפילות בבתי כנסיותיהם היינו לתקן להם סדר ונוסח תפילה קבועה.

אם את הדבר הזה תעשה ♦ מה יעץ יתרו למשה, לעשות בזמן שיתפנה לו אחרי שישמע לעצתו?

(שמות יח, כג) אם את הדבר הזה תעשה וצורך אלהים ויכלת עמוד וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום:

א. מהו הדבר 'הזה' בלשון יחיד, הרי משה רבנו עשה דברים רבים, ויתרו הציע לו להצטמצם בהם, האם הציע להסיר ממנו רק דבר אחד? ב. מהו וצורך אלוקים - ויכלת עמוד? מה הקשר ביניהם?

על השאלה ב' רש"י מפרש (עפ"י המכילתא) שיתרו יעץ למשה להמלך בגבורה על עצתו, אם יצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד, ואם יעכב על ירך לא תוכל לעמוד.

ת"י מפרש באופ"א:

**אין ית פתגמא הדין תעביד, דתיהי פני מן דינא ויפקדינך יי
פקודיא ותיכול למיקם למשמעהון ואוף אהרן ובנוי וכל סביא
דעמא הדין על אתר בי דינהון ייתון בשלום:**

[אם את הדבר הזה תעשה, שתהיה פנוי מן הדין, וצורך ה' מצוות ותוכל לעמוד לשמעם. וגם אהרן ובנוי וכל זקני העם הזה, על מקום בית דינם יבאו בשלום].

אם נעיין היטב במה שפירט משה רבנו בעניין עיסוקיו עם העם, נמצא שאף יתרו הסכים שאין דרך להקל מעליו את עיסוקיו הרבים אלא להסיר ממנו עיסוק אחד מהם, והוא המשפט בענינים קלים. אך דרישת האלוקים והודעת חוקי האלוקים ותורתו - חייבים להישאר בידי משה. אי לכך ת"י מפרש כאן בפשט הכתוב שנאמר בלשון יחיד "אם את הדבר הזה תעשה" - להיות פנוי מן הדין. וכפי שיעץ לו יתרו לקחת אנשי חיל ולמנותם שרי אלפים שרי מאות ושרי עשרות, וכל זה בענין המשפט.

עוד עולה לדברי ת"י, ש'וצורך אלוקים ויכלת עמוד' הוא חלק מעצת יתרו, בו פירט את הרווח שיש בעצתו, שאם ישמע לו משה למנות דיינים תחתיו ולהיות פנוי מן הדין, יוכל בזמן

שיתפנה לו לעמוד יותר לפני ה' ולשמוע את מצוותיו. ולכן מפרש "וצוך אלוקים - ויכלת עמוד" - כשתתפנה מן הדין תוכל יותר לעמוד לפני ה' ולשמוע את מצוותיו. ולפ"ז הפסוק נדרש מסיפא לרישא ויכלת עמוד - וצוך אלוקים'.

את המשך הפסוק מפרש ת"י "וגם כל העם הזה על מקומו" - כל העם הזה זה אהרן ובניו וזקני ישראל אשר ישבו לשפוט בבתי דין במקומותיהם, "יבוא בשלום" - כאשר יהיו בתי דינים בכל מקום העם יבוא - יהיה בשלום. כי אין שלום אלא ע"י דין משפט⁷.

וכך מבואר בחז"ל:

*אם את הדבר הזה - אם תפנה עצמוך מן הדינים תהא יכול לשמוע
דברי שכינה מה שהיא מצוה אותך, ויכלת עמוד לפני הקב"ה, ודומה
לדבר (מלכים ב. ה. טו) "חי ה' אשר עמדתי לפניו". (מכילתא יח, כג)*

*וגם כל העם הזה - אהרן נדב ואביהו ושבעים איש מזקני ישראל, על
מקומו יבוא בשלום. (מכילתא יח, כג)*

וְאִשָּׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׂרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי •
פסח מצרים הוקרב בהר המוריה בארץ ישראל!

**(שמות יט, ד) אַתֶּם דְּאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאִשָּׁא אֶתְכֶם
עַל כַּנְפֵי נְשָׂרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי:**

היכן היה מאורע זה שבני ישראל נשאו על כנפי נשרים? ומהו "ואביא אתכם אלי"?

רש"י מבאר שהכוונה ליום שבו יצאו ישראל ממצרים, "שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ

7. וכדאיתא בחז"ל: וגם כל העם הזה - ר' סימאי אומר הדין דין אמת לאמיתו נראה כמטיל קנאה בין הבריות ואינו אלא נותן שלום ביניהם שנאמר "אלה הדברים אשר תעשו אמת ושפטו בשעריכם (מכילתא דרשב"י יח, כג). וכע"ז סנהדרין ז. "דאזיל מבי דינא שקל גלימא (שנטלו ב"ד טליתו לפורעה לאחר) ליזמר וליזיל - שנאמר וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום.

גשן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת, נקבצו כולם לרעמסס", והתקבצות ניסית זו היא האמורה ב"ואשא אתכם על כנפי נשרים". את המשך הפסוק "ואביא אתכם אלי" מפרש רש"י: כתרגומו, - "וקרבתי אתכם לעבודתי".

אך ת"י מפרש שבפסוק זה טמון חידוש גדול:

אַתּוֹן חֲמִיתוֹן מַה דִּי עֲבָדִית לְמִצְרָאֵי וְטַעֲנִית יִתְכוֹן עַל עֲנָנִין, הִי כְּעַל גְּדָפֵי נְשָׁרִין מִן פִּילוֹסִין, וְאוֹבִילִית יִתְכוֹן לְאַתֵּר בֵּית מוֹקֵדֶשׁא לְמַעַבְד תַּמָּן פֶּסְחָא וּבַהּהוּא לִילִיא אֶתִּיבִית יִתְכוֹן לְפִילוֹסִין וּמִתַּמָּן קְרִיבִית יִתְכוֹן לְאוּלְפָן אוֹרִיִּיתִי:

[אתם ראיתם מה שעשיתי למצרים. ואשא אתכם על עננים כמו על כנפי נשרים מרעמסס ואביא אתכם למקום בית המקדש לעשות שם את הפסח, ובאותו הלילה החזרתי אתכם לרעמסס, ומשם קרבתי אתכם ללמוד תורת].

תרגום יונתן מפרש את הפסוק בדרך מחודשת ולפירושו בני ישראל התקבצו ברעמסס ביום י"ד בניסן - (יתכן שעל ידי נס כפירוש רש"י, אך אין לכך מקור בת"י). ומשם לקחם ה' על גבי עננים כמו על כנפי נשרים להר המוריה שבארץ ישראל ושם שחטו והקריבו את הפסח, ועוד באותו הלילה השיבם ה' לרעמסס, ולמחרת הוציאם ה' ממצרים - מרעמסס, בשביל לקרבם ללמוד תורת ה' בהר סיני.

ומה נורא הדבר למתבונן, שלדברי תרגום יונתן בני ישראל כבר היו בארץ ישראל בליל ט"ו בניסן, והקריבו שם את הפסח, ולמחרת אמורים היו לצאת ממצרים בדרכם לא"י. ובכל זאת הוחזרו למצרים כי עדיין לא היו ראויים להיכנס לארץ!

ובכך ביאר האדמו"ר מסאטמר זצ"ל את הכפילות הנאמרת בהגש"פ: "לשנה הבאה בארעא דישראל, לשנה הבאה בני חורין" כי לא די להיות "בארעא דישראל" אם לא נהיה מספיק "בני חורין".

חידוש מופלג זה שמובא בתרגום יונתן דייק מהר"י מולכו (הובא בחיד"א נחל קדומים - פרשת כי תבוא וכן דייק המהרי"ד מבעלזא זצ"ל הובא בהגש"פ קול יהודה) מהפסוק בפרשת כי תבוא (דברים כו, ט) "ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת", וברש"י פירש אל המקום הזה זה בית

המקדש. וקשה הרי ראשית כל קיבלו את הארץ ורק לאחר מכן בנו את בית המקדש? ומדוע בפסוק נאמרו בסדר הפוך?

ולדבריו של תרגום יונתן מיושב שאכן ראשית כל באו אל בית המקדש בליל ט"ו בניסן ורק לאחר ארבעים שנה במדבר באו אל הארץ.

מאורעות אלו תוארו בחז"ל:

המאורע הראשון - הבאת בני"י למקום המקדש מובא במדרש (שם נוסף שגם אכלו את הפסח בהר המזריה):

ואשא אתכם על כנפי נשרים... - וכן עשה הקב"ה נשא את בניו על ענני כבוד בשעה קלה, והביאם למקום הר המזריה ואכלו שם הפסח והחזירם מיד למצרים. (שכל טוב יט, ד)

והמאורע השני - קרבתם לפני הר סיני, (והמאורע שהובא ברש"י על התקבצותם ברעמסס) נמצאים במכילתא:

ואשא אתכם על כנפי נשרים - ר' אליעזר אומר זה יום רעמסס, לפי שנתקבצו כולם ובאו לשעה קלה. ואביא אתכם אלי, לפני הר סיני ר' עקיבא אומר זה יום מתן תורה... (מכילתא יט, ד)

מעמד הר סיני ועשרת הדברות

וְהִגַּבְלֹתָ אֶת הָעַם סָבִיב לְאֹמֶר • באיזה צורה עמדו ישראל במעמד הר סיני?

(שמות יט, יב) וְהִגַּבְלֹתָ אֶת הָעַם סָבִיב לְאֹמֶר הַשְּׂמִדוֹ לְכֶם עֲלוֹת בְּהָר וְנִגַּע בְּקִצְחוֹ כֹּל הַנִּגַּע בְּהָר מוֹת יוֹמָת:

מה בא ללמדנו המילה 'סביב', - 'והגבלת את העם סביב לאמר'?

במכילתא (מס' דבחדוש ג) למדו מכך שדין ההגבלה אינו רק למזרחו של ההר ששם הרוח שהשכינה באה משם, אלא כל סביבות ההר: "שומע אני למזרחו לאותו צד ששכינה באה כנגדם, והוא מזרח, כדכתיב 'זרח משעיר למו' תלמוד לומר סביב.

ת"י מפרש באופ"א:

וְתַתְּחִם יָת עֲמָא וִיקוּמוּן חֲזוֹד חֲזוֹד לְטוֹרָא, לְמִימְרֵי הוּוּ זְהִירִין מְלִמִּיסק בְּהָר וְלְמִקְרַב בְּסִיפֵיהּ כֹּל דִּיקְרַב בְּטוֹרָא אֲתִקְטֵלָא יִתְקַטִּיל:

והגבלת את העם ויעמדו סביב סביב להר, לאמר היו זהירים מלעלות בהר ולהתקרב לקצהו, כל שיתקרב בהר מות יומת.

ת"י מפרש שמלשון 'סביב' למדנו שבני ישראל יעמדו סביב סביב להר, והיינו שסדר עמידתם היה מכל סביבות ההר. (וכן תירגם אונקלוס)

ויש לידע כיצד ראו את מה שנכתב על הלוחות מכל הכיוונים, וראה בת"י (להלן כ,ב) שהדיבור היה "מִתְּהַפִּיף בְּהוֹן מִן סִטֵר לְסִטֵר", כלומר מתהפך מצד לצד, וכך יכלו לראות את הנכתב מב' צדדיו. וקצת צ"ב בשלמא מצד פנים ואחור, אך כיצד ראו אלו שעמדו מצדי ההר, וצ"ע.

שיטת ת"י בסדר עמידתם, היא דלא כמשמעות המכילתא (הנ"ל) שהיה הוה אמינא שדין ההגבלה הוא רק על צד מזרח. וביאר המרכבת המשנה (עח המכילתא) הטעם בזה, שמכיון שישראל עמדו רק בצד מזרח, אשר משם השכינה באה כנאמר 'זרח משעיר למו',⁸ לכך היה הו"א שדין ההגבלה הוא רק מרוח זו, והשמיענו הפסוק שההגבלה היא מכל הרוחות, אך שפיר משמע שסדר העמידה היה רק בצד מזרח.

שיטה נוספת בסדר העמידה היא של בעל ההפלאה (פרשת יתרו), שישראל עמדו כצורת מחנה ישראל. וכך משמע במדרש (שה"ש א) שהדיבור היה עוקף את מחנה ישראל שהיה י"ב מיל על י"ב מיל. ומשמע שעמדו כצורת מחנה ישראל.

כִּי סָקוּל יִסְקַל אִו יָרָה יִיָּרָה • בִּיּוּדֵי מִי יִסְקַל הָעוֹלָה

להר?

**(שמות יט, יג) לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוּל יִסְקַל אִו יָרָה יִיָּרָה אִם בְּהֶמָּה
אִם אִישׁ לֹא יִחַיָּה בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הֶמָּה יַעֲלוּ בְּהָר:**

לשון הכתוב 'כי סקול יסקל' מורה על התוצאה - שהעולה אל ההר יסקל, אך האם יש כאן ציווי לסקולו? אם נאמר שישנו ציווי כזה, מי יסקול את העולה להר? הלא אף לסקולים נאסרה העליה להר?

רשב"ם פירש שאכן בפסוק זה נצטוונו לסקול את העולה להר, אלא שאופן הסקילה כאן שונה מבכל עונשי סקילה, וז"ל:

*"לא תיגע בו יד" - "הנוגע בהר שאמרת מות יומת, מרחוק ימיתוהו,
שלא יקרב אל ההר להמיתו ויתחייבו אף הם מיתה, לכן לא תגע בו
יד להמיתו, אלא יזרהו בחיצים מרחוק או ישליכו עליו אבנים לסקלו".
(וכ"כ הדעת זקנים)*

8. ראה בפנים יפות שהטעם שחננו דווקא במזרח הוא מכיון שאמרו חז"ל (ב"ב כה). ששכינה לעולם במערב, לכך חנו במזרח כדי שיהיו פניהם למערב כנגד השכינה. וראה בספר 'מעמד הר סיני, שכתב שת"י סבור כמ"ד שהובא שם בגמ' שלעולם השכינה נמצאת בכל מקום.

תרגום יונתן אף הוא סבור כרשב"ם, אך מפרש את אופן ההמתה בדרך אחרת:

לֹא תִקְרַב בֵּיהּ יָדָא אָדוּם יִתְדַגְמָא יִתְדַגְסַּ בְּאַבְנָא בְרַדָּא אוּ גִידוּן
דְּאִשָּׁא יְדַדְקוּן בֵּיהּ אִין בְּעִידָא אִין אִינְשָׂא לֹא יִתְקִיִּים בְּדַם בְּמִיגְד
קַל שׁוּפְרָא הִינּוּן מְדַשֵּׁן לְמִיסק בְּטוּוּדָא:

[לא תקרב בו יד כי סקול יסקל באבני ברד או היצים של אש יזרקו בו, בין בהמה בין איש לא יחיה, אולם במשוך קול השופר הנם רשאים לעלות בהר].

תרגום יונתן מפרש את הכתוב שהעולה בהר יסקל מהשמים באבני ברד, או יזרקו בו היצים של אש ואין עונשו בידי אדם.

יתכן שתרגום יונתן דייק זאת ממה שהפסוק נכתב בלשון עתיד, שכך יהיה ולא בלשון ציווי שכך יש לעשות לו. (נושאי כלי יהונתן)

אמנם בגמ' (סנהדרין מג:): למדו מפסוק זה הלכות ואופני מיתת סקילה לנוגע בהר, ולדורות. ומשמע שהגמ' הבינה שהסקילה האמורה בפסוק היא בידי אדם.

וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחְתִּית הַהָר • הַר סִינִי הִיָּה צִלּוּל כְּזֹכֹכִית!

(שמות יט, יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעַם לְקִדְמַת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה
וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחְתִּית הַהָר:

מהו "בתחתית ההר"?

רש"י הביא ב' פירושים: א. לפי פשוטו, שבני ישראל התיצבו למרגלות ההר. ב. עפ"י המדרש, שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית.

צד זה שהובא במדרש - שנכפה עליהם ההר כגיגית לכאו' צ"ב, אם אכן נכפה עליהם ההר

כגיגית, ועמדו תחתיו ממש, כיצד ראו את המתרחש על ההר? הלא בפסוקים מתואר שבני ישראל ראו את הקולות ואת הלפידים ואת ההר עשן, הכיצד?

בת"י מצינו יישוב לדבר:

וְאַנְפִּיק מִשֶּׁה יֵת עֲמָא לְקַדְמוֹת שְׂבִינְתָא דִּי מִן מִשְׁדִּיתָא, וּמִן
יָד תְּלִישׁ מְאָרֵי עֲלָמָא יֵת טְוֹוּדָא וְזִקְפִיָּה בְּאוּרָא, וְהִזָּה זַיִיג הִי
בְּאַסְפְּקִלְדִּיא, וְאַתְעַתְדוּ תְּחֻזְתֵּי טְוֹוּדָא:

[ויוצא משה את העם לקראת שבינת ה' מן המחנה, ומיד תלש אדון
העולם את ההר והעמידו באוויר, והיה צלול כזכוכית, ונתיצבו תחת
ההר].

מדבריו מבואר תוספת למדרש שהובא ברש"י, שמלבד מה שההר נתלש ממקומו ועמד
באוויר. היה ההר אף צלול כזכוכית.

יתכן שלחידוש זה הוצרך תרגום יונתן, מכיון שפירש את 'ויתיצבו בתחתית ההר' כפשוטו,
שעמדו תחתיו ממש. ולא כפירוש הראשון ברש"י שהתיצבו למרגלותיו. ולכך הוצרך לפרש
שההר היה שקוף וכך יכלו לראות את הקולות והלפידים שהיו על ההר, ככתוב (דברים ד, יא)
"פנים אל פנים דיבר ה'".⁹ (נו"כ יהונתן. ועיין אילת השחר, שמות יט, יז)

אמנם ת"י בפרשת ואתחנן עה"פ (דברים ד, יא) 'ותקרבו ותעמדון תחת ההר', תרגום: 'וּקְרָבְתוּן
וְקָמְתוּן בְּשִׁפּוּלֵי טוּרָא'. והיינו כרש"י שהתיצבו למרגלות ההר, וכן הוא הנוסח בתרגום
אונקלוס כאן ושם. וצ"ע שלכאו' סותר דבריו.

בספר 'מעמד הר סיני' מיישב שת"י סבור שקודם המעמד עמדו תחת ההר ממש, אך בשעת
עשרת הדברות עמדו למרגלות ההר, וכך יכלו לראות את המתרחש עליו. והפסוק אצלנו
מדבר על השלב שקודם מעמד הר סיני, ואילו בדברים מדובר על שמיעת הדברות עצמם
שבנ"י עמדו למרגלות ההר. והביא שכן כתב הרד"ל בפירושו על הפרקי דר"א שבשעת
הדברות לא עמדו תחת ההר דאם כן מדוע הוצרכו למצות הגבלה. אכן לפ"ז נפל בבירא
טעמו של ת"י שההר היה צלול כזכוכית, כדי שיוכלו לראות את הנעשה ע"ג - אם ממילא לא
היו תחתיו בשעת עשרת הדברות, אכן לטעמו של 'המקנה' (הובא בהערה 7) - מיושב.

9. וראה מש"כ המקנה (כפתחא ועדיא אות מה) שכשהשרה ה' שכנינו על ההר, נתעלה ההר ונתפשט מגשמיותו. ונעשה בהיר
וזוהר, ומה שאמר: 'שם תהא קבורתכם', אין זה עונש, אלא מדרך הטבע, שאם לא יקבלו ישראל את התורה, תסתלק
השכינה מעל ההר, וממילא ישוב ההר לגשמיותו - יסוד העפר שנופל לארץ. ויפול עליהם ויקברם.

ההר קרב אליהם או שהם נכנסו תחתיו?

מהפירוש הב' של רש"י "שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית" משמע לכאורה שבני ישראל עמדו במקומם וההר יצא אליהם. וכך הבין גם 'הפנים יפות' מדברי חז"ל הללו שכפה עליהם הר כגיגית, והכיצד הלא ישראל עמדו במקומם, אלא **שההר נעקר ממקומו והלך אליהם**¹⁰.

אך בת"י (הנ"ל) מבואר שההר עמד באוויר במקומו ובני ישראל נכנסו תחתיו, דהיינו שיצאו ממקום ההגבלה ונכנסו לשטח ההר¹¹, וכן כתב רש"י (שבת פח.) ע"ד הגמ' ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה הקב"ה עליהם את הר כגיגית, ואמר להם אם מקבלים אתם את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. וברש"י (שם) 'תחתית ההר' - **תחת ההר ממש**. וכן ברש"י (דברים לגג.) 'והם תכו לרגליך' - **תכו עצמן לתוך תחתית ההר**.

נקודה זו מוכרחת לשיטת ת"י (לעיל שמות יט, יב) שבני ישראל עמדו סביבות ההר ולא רק בצדו המזרחי - כדמשמע במכילתא. וא"כ לא שייך שההר יזדקף מעל כולם.

יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל • באיזה צליל ובאיזו נעימה, נשמע קול ה' בהר סיני?

(שמות יט, כ) וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד מִשֶּׁה יִדְבֹר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל:

"והאלוקים יעננו בקול", - איזה צליל היה לקול זה?

**וְהָיָה קוֹל שׁוֹפְרָא אֲזִיל וְתַקִּיף לְחֻדָּא מִשֶּׁה הָוָה מְמַלִּיל וּמִן קָדָם יי
הָוָה מוֹתַעֲנֵי בְּקוֹל נְעִים וּמִשׁוּבָּח וְנַעֲמִיתָא חֲלִיא:**

[והיה קול השופר הולך וחזק מאוד, משה מדבר ומלפני ה' היה נענה בקול נעים ומשובח, ונעימה מתוקה].

10. ראה במהרש"א שבת פח. שדייק מדברי חז"ל הללו להיפך, דמדלא כתיב תחת ההר וכתיב בתחתית ההר, משמע בתוך התחתית כגיגית שמוקפת גם מצדדים, והיינו שם תהא קבורתכם] כקבר המוקף גם בצדדים, עכ"ל.

11. פרט זה שבני יצאו משטח ההגבלה מבואר גם באב"ע (כאן): "ויתיצבו בתחתית ההר" - מחוץ לגבול שהגבילם משה"...

תרגום יונתן מוסיף שהקול שיצא מלפני ה' היה נעים ומשובח, ונשמע בנעימה מתוקה.

וכך נאמר בגמ' (שבת קה.) שלדעת רבנן, ראשי התיבות של המילה הראשונה בעשרת הדברות, 'אנכי', הם: אמירה נעימה כתיבה יהיבה. כלומר **האמירה הנעימה** היוצאת מפי הגבורה נכתבה בלוחות מעצמה. (מהרש"א שם וכדברי תרגום יונתן לקמן - שמות כ, ב)¹².

וכך אמרו במכילתא:

"ומה ת"ל משה ידבר, אלא מלמד שנתן הקב"ה כח וגבורה במשה, והיה הקב"ה מסייעו בקולו, ובנעימה שהיה משה שומע, בו היה משמיע את ישראל, לכך נאמר משה ידבר והאלהים יעגנו בקול".
(מכילתא יט, כ)

וראה מה שכתב הרוקח (בפירושו עה"ת פרשת ואתחנן) אודות הניגון והנעימה שנאמרו בה עשרת הדברות:

"משה לימד לישראל ניגון עשרת הדברות כמו שידעו יעקב, זהו 'כה' תאמר לבית יעקב, 'י' דברות, עקב תיבות, שיש בעשרת הדברות. וכן דוד ידע באיזה נעימת קול נאמרו, לכך אחר שירתו אמר: 'משיח אלוהי יעקב ונעים זמירות ישראל'. אמר דוד מי הגיד לי הניגון, 'רוח ה' דיבר בי ומלתי על לשוני' והנביאים היו מנגנים באותם נגונים ומתנבאים, וכן חבל נביאים, וכן לאלישע. וכן לדוד. וכן להימן. וכן לאסף וידותון".

וכן החזקוני, בהקדמתו לפירושו על התורה כתב, שבחלומו שמע את עשרת הדברות נאמרים בנעימת קול:

"והוא פתרון חלומי בנפשי נשבעתי - אני חזקיה כי בחלומי שמעתי. קול אלוהים מדבר עשרת הדברים - בנעם קול דממה לארץ ולדרים".

12. ב'פירוש יונתן' כ' שתרגום יונתן למד זאת מהלשון "בקול" שמשמעו "הקול הידוע" והוא "קול ה' בהדר".

וּנְפֵל מִמֶּנּוּ רַב • למי הפסוק מתכוון?

(שימות יט, כב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה רַד הָעֵד בְּעַם כִּן יִהְיֶה אֵל יְיָ לְדֹאוֹת וְנָפֵל מִמֶּנּוּ רַב:

מהו "ונפל ממנו רב"?

רש"י פירש: "כל מה שיפול מהם, ואפילו הוא יחידי, חשוב לפני רב". ואילו תרגום ירושלמי פירש רב מלשון ריבוי: 'זיפול מהם אוכלוסין הרבה'. וכן פירש האב"ע.

תרגום יונתן פירש באופ"א:

וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה חֹזֶת אֶסְהִיד בְּעַמָּא, דְּלִמָּא יְכוּזוּן קֳדָם יְיָ
לְאַסְתַּבְּלָא, וְיִפִּיל מִנְהוֹן רַב דְּבַהוֹן:

[וַיֹּאמֶר ה' לְמֹשֶׁה רַד הָעֵד בְּעַם כִּן יְכוּזוּ אֵל ה' לְדֹאוֹת, וְיִפִּיל מֵהֶם
גְּדוֹל שְׁבָהֶם].

תרגום יונתן מבאר שה' הזהירם שאם חלילה יעלו להר יתפס הגדול שבהם בעוונם¹³.

כדברי תרגום יונתן מבואר אף בזוה"ק, שלמד מפסוק זה ענין זה:

"מאי וּנְפֵל מִמֶּנּוּ רַב. הָכִי גִזְרָנָא, הָאִי חִבְרָא דְאֹרֵי שְׁמָא קִדְיָא
לְכוּלָּא, הוּא נְפִיל וְנִתְפַס בְּהֵוָה חוּבָא, יִתִּיר מִנְיֵיהּ, דְּכִתִּיב 'וְנָפֵל
מִמֶּנּוּ רַב', הָרַב נֹפֵל וְנִתְפַס בְּאוֹתוֹ עוֹן". (ז"ח פרשת בראשית)

13. וע"ע בפירוש האו"ח כאן שפירש ש'הרב' אמור על גדולי ישראל, אך באופן שהם יעלו בעצמם להר: "דקדק לומר 'רב', פירוש אפילו יהיה הרב שבהם, לא יאמר שלא אקפיד אלא על המון העם, אבל גדולי ישראל הראוים להשראת השכינה לא אקפיד, ת"ל 'ונפל ממנו רב'.

פֶּן יִהְרָסוּ אֶל יְיָ לְרֵאוֹת • האם היה מותר לבני ישראל להסתכל על השכינה בהר?

(כא) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה רַד הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְרָסוּ אֶל יְיָ לְרֵאוֹת וְנִפְלַ
מִיָּמֵינוּ רַב: (כב) וְגַם הַפְּהָנִים הַנִּגְשִׁים אֶל יְיָ יִתְקַדְּשׁוּ פֶּן יִפְרֹץ בָּהֶם
יְיָ: (כג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְיָ לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינַי כִּי אַתָּה
הַעֲדַתָּה בָּנוּ לֵאמֹר הַגְּבִל אֶת הַהָר וְקַדְּשֵׁתוֹ: {כד} וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְיָ
לְךָ רַד וְעֲלִית אֵתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַפְּהָנִים וְהָעָם אֶל יִהְרָסוּ לַעֲלֹת
אֶל יְיָ פֶּן יִפְרֹץ בָּם:

מה פירוש הלשון 'יהרסו'? ומה היה הדין ודברים בין משה לה' בפסוקים אלו?

בפירוש הדין ודברים בן ה' למשה בפסוקים אלו התקשו המפרשים, על מה באה אמירת ה'
למשה 'רד העד בהם'. ומה השיב לו משה שהעם כבר מוזהרים על כך, הלא יש הרבה מצוות
שיש עליהם כמה אזהרות. ומה השיב ה' על כך?. ומגודל הקושי ראה מה שהביא האב"ע:
"אמר הגאון כי שנים רבות חשב בזה הפסוק ולא ידע טעמו, עד שראה בספר מוסרי מלכי
פרס..."

וישנם במפרשים כמה דרכים, עיין בדעת זקנים, ובאור"ח כאן ביאורים נפלאים¹⁴. להלן נביא
את דרכם של הרשב"ם האב"ע והחזקוני שפירשו בדרך אחת וממנה עולה חידוש גדול.

הרשב"ם מפרש שמה שמשה אמר לה' 'לא יוכל העם לעלות אל הר סיני, וגו', אין פירושו
שמשה התקשה מדוע ה' ציווהו להזהיר את ישראל שוב, אחרי שכבר ציווהו להגביל את ההר.
אלא כוונת משה לשאול שהיות ובנוסח האזהרה שאמר ה' כעת, נוסף משפט - 'פן יהרסו אל
ה' לראות', ושאל משה 'שמא משפט זה מוסיף שאפילו רחוק מן ההר אסור להתקרב מעט
כדי להסתכל ולראות. ועל כך השיב לו ה': "לך רד.. והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה'",
והיינו שלא אסר לראות בלא עליה להר, ורק העליה להר נאסרה. וכ"כ האב"ע.

14. ראה להלן (שמות כ, ב אות ד) שהובא מהמדרש רבה ופרקי דר"א, שתכלית ירידת משה להתרות בעם היתה כי ה' לא
רצה שיעמוד בראש ההר בשעת אמירת הדברות, כדי שלא יחשבו ישראל שמשה מדבר עמם מתוך הענון. ראה שם שת"י
חלוק על זה.

בדרך דומה ביאר החזקוני שמשה הבין שנאסר על ישראל לראות ועל כך אמר לה', שבשלמא מה שנאסר לבנ"י לעלות להר שולטים הם ברגליהם, אבל על האיסור להסתכל אינן שולטים בעיניהם, ויהא להם פתחון פה לומר 'רצוננו לראות את מלכנו', ועל כך השיב לו ה' 'יפה אמרת', ואכן לא אענישם על ההסתכלות אלא רק על העליה. (משמע קצת מדבריו שהקב"ה הסכים עם משה, אך מעיקרא ציווהו להורות איסור אף על ההסתכלות).

בת"י מבואר לא כך, ומדבריו משמע שכל האיסור לעלות הוא בשביל שלא יסתכלו, וכך מפרש ת"י את האזהרה הראשונה:

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חֹזֵת אֶסְהִיד בְּעַמֵּא דְלִמָּא יְכוּזְנוּן קֳדָם יְיָ לְאַסְתַּפְּלָא
וַיְפִיל מִנְהוֹן רַב דְּבָהוֹן:

[ואמר ה' למשה רד העד בעם פן יכוזנו אל ה' לראות, ויפיל מהם
גדול שבהם].

וכך גם מפרש שוב - בתשובת ה' אל משה, על שאלתו (פסוק כד):

וַאֲמַר לִיָּהּ יְיָ, אֵיזֵל חֹזֵת וְתִיֶסֶק אֲנִיתְּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ, וְכִהְנִיא זְעֵמָא לָא
יְכוּזְנוּן לְמִיֶּסֶק לְמִסְתַּפְּלָא קֳדָם יְיָ, דִּילְמָא יְקַטֹּל בְּהוֹן:

[ויאמר אליו ה', לך רד ותעלה אתה ואהרן עמך, והכהנים והעם
לא יכוזנו לעלות להסתכל לפני ה', פן יהרוג בהם]

מדבריו ת"י משמע שגם לאחר תשובת ה' למשה אסור היה לבני ישראל להתקרב בשביל להסתכל. ויתכן שאך הוא פירש את שאלת משה כדברי הרשב"ם והמפרשים הנ"ל שמשה הבין שבאזהרה הזו נוסף איסור להתקרב אפילו מעט בשביל להסתכל ושאל האם כהבנתו, ובשונה מהמפרשים מפרש ת"י שעל כך השיב לו ה' שאכן כהבנתו נאסרה התקרבות זו.

על אותו דרך ניתן לומר באופן נוסף שת"י פירש את שאלת משה שהיות וההגבלה כבר נאסרה, שמא כעת נאסר להסתכל כלל אף ממקומם, ועל כך השיב לו ה' שרק העליה ע"מ להסתכל אסורה, אך ממקומם שפיר יכולים להסתכל, ובזה מדוקדק מה שהוסיף ת"י בתשובת ה' את המילה 'למיסק' - 'והכהנים והעם לא יכוזנו לעלות להסתכל לפני ה'', כי רק

ההתקרבות והעלייה ע"מ להסתכל אסורה, אך ממקומם שפיר דמי.

כדברי ת"י מבואר בילקוט שמעוני (שמות יח, כא):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רַד הָעֵד בְּעַם, הִסְהֵד בְּעַם פֶּן יִהְרָסוּ, שְׁמָא יִדְחֲקוּ
לְרֵאוֹת. וְנִפְל מְטֹנֵנֵי רַב.

**וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים • האם בהר סיני קיבלו רק את עשרת הדברות, או
את כל התורה כולה?**

(שימות יט, כה) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים:

בפסוק לא נתפרש מה אמר אלהם משה?

רש"י פירש שמשה רבנו התרה בבני ישראל כפי שנצטווה בפסוקים הקודמים, להתרות בהם
שלא יעלו להר סיני, פן יפרוץ בהם ה'.

אולם תרגום יונתן מפרש באופ"א:

**וַנְּחַת מֹשֶׁה מִן טְוֹרַת לְוַת עֲמָא וַאֲמַר לְהוֹן קְדִיבֵנֵי קַבִּילוּ אוֹדֵייתָא
עִם עֲשֶׂרְתֵי דְבְרֵיִיא:**

**[וירד משה מן ההר אל העם ואמר להם התקדבו קבלו את התורה
עם עשרת הדברות].**

תרגום יונתן מפרש שהיתה כאן הזמנה מיוחדת להתקרב לקבל את התורה עם עשרת
הדברות.

והנה מלבד החידוש בפשט הכתוב, טמון בתרגום יונתן ענין נוסף והוא שבהר סיני קיבלו את

כל התורה כולה ולא רק את עשרת הדיברות - 'קבלו את התורה עם עשרת הדברות'.

וכמו שכתב רש"י: (שמות כד, יב)

"כל שש מאות ושלוש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן. ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד, לכל דבור ודבור מצות התלויות בו".

מקור לכך שהאמירה של משה היתה הזמנה והכנה, מצאנו במכילתא:

"וירד משה אל העם - ... דבר אחר 'ויאמר אליהם', אמר להם היו עתידין לקבל מלכות שמים בשמחה". (מכילתא יט, כג)

ומקור לכך שבהר סיני קיבלו את כל התורה כולה מצאנו במדרש:

"דָּבַר אַחַר, 'מְלֵאָה קְטֹרֶת' - שְׁבִין כָּל דְּבוּר וְדְבוּר שֶׁהָיוּ כְּתוּבִים בְּלוּחוֹת, פְּרִשְׁיֹתֶיהָ וְדִקְדוּקֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה הָיוּ כְּתוּבִים. וְאַתֵּיא כְּהֵיא דְאַמֵּר חֲנַנְיָה בֶן אַחֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, 'דְּדִין גְּלִילֵי זְהָב' - אֵלּוּ שְׁנֵי לּוּחוֹת הַבְּרִית שֶׁכְּתוּב עֲלֵיהֶן: (שמות לא, יח; דברים ט, י) 'כְּתָבִים בְּאַצְבָּע אֱלֹהִים'. גְּלִילֵי זְהָב - מָה הַגְּלִים הִלְלוּ בֵּין גֹּל גְּדוֹל לְגֹל גְּדוֹל גְּלִים קְטָנִים, כִּי בֵּין כָּל דְּבוּר וְדְבוּר, פְּרִשְׁיֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה הָיוּ כְּתוּבִים וְדִקְדוּקֶיהָ". (במדבר רבה יג, טז)¹⁵

15. וע"ע בירושלמי (שקלים פ"ו ה"א). ואף שהמדרש הנ"ל מדבר על כתיבת התורה על הלוחות ולא על השמיעה של בני, מ"מ מוכח שבני" קבלו את כל התורה.

**אַנְכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ • מה היה מסלול ההילוך של הדיברות? ואימתי
נחקקו הדיברות על הלוחות?**

**(שמות כ, ב) אַנְכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים:**

בתרגום יונתן מוסיף כאן תאור על אופן שבו נאמרו עשרת הדברות:

דְּבִירָא קְדָמָא כּד הָוּה נִפִּיק מִן פּוּם קוּדְשָׁא יְהִי שְׁמִיָּה מְבֹרָךְ הִי
כְּזִיקִין וְהִי כְּבִרְקִין וְהִי כְּשִׁלְהוּבִיין לְמַפְדֵּי דִינֹוד מִן יִמְנִיָּה וְלְמַפְדֵּי
דְּאִישׁוּא מִן שְׁמַאֲלִיָּה פְּרַח וְטִיִּים בְּאִוִּיד שְׁמִיָּא וְחֹזֵד וּמִתְחַמֵּי עַל
מִשְׁיִדִּיתְהוֹן דִּישְׂדָּאֵל וְחֹזֵד וּמִתְחַקֵּק עַל לִוְחֵי קִיִּימָא דְהוֹזֵן יְהִיבִין
בְּכַף יְדוּי דְּמֹשֶׁה, וּמִתְחַפִּיד בְּהוֹן מִן סֵטֵר לְסֵטֵר, וּבְכֵן צוּזַח וְאָמַד
עַמֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא הוּא אֱלֹהֵכוֹן דִּי פְּרָקִית וְאַפִּיקִית יִתְכוֹן פְּרִיקִין
מִן אֲדָעָא דְּמִצְרַאֵי מִבֵּית שְׁעֵבוּד עֲבָדִיא:

[דברה ראשונה, כאשר היתה יוצאת מפה קודשו - יהי שמו מבורך,
כזיקים וכברקים וכשלהבות אש, לפיד אש מימינו ולפיד אש משמאלו,
פודה וטס באויד השמים, וחוזר ונדאה על מחנות ישראל, וחוזר ונחקק
על לוחות הברית שהיו נתונים בכף ידיו של משה ומתהפך בהם מצד
לצד. ואז קרא ואמר: 'עמי בני ישראל, אני הוא ה' אלוקיכם, אשר
שחררתי והוצאתי אתכם גאולים מארץ מצרים, מבית שעבוד עבדים'.]

מתרגום יונתן עולים כמה חידושים:

רק ב' הדברות הראשונות נאמרו מפי הגבורה

א. תרגום יונתן מקדים בדברה זו וכן בדברה השניה (ראה פסוק הבא). שהדברה היתה יוצאת
מפי ה' - יהי שמו מבורך. בשאר הדברות לא הזכיר זאת, וכדברי חז"ל (מכות כד. הוריות ח).
שרק "אנכי" ולא יהיה לך" מפי הגבורה שמענום, אך יתר הדברות נשמעו לבני ישראל מפיו

של משה רבנו¹⁶.

חידוש זה הוא דלא כשיטת הרמב"ן (שמות כ, ז) שאף בשאר הדברות שמענו את קול ה' אלא שבשונה מב' הדברות הראשונות לא הבינו את הנאמר ומשה פירש להם. (ועיין בשל"ה מסכת שבועות לט)

ויתכן כשיטת הרמב"ם (הובא ברבנו בחיי שמות כ, א) שבשאר הדברות 'לא שמעום ישראל כלל מפי ה' והיו מקובלות להם מצד נבואתו¹⁷.

הדברה טסה והקיפה את המחנה

ב. עוד מבואר שהדברה היתה טסה באויר וחוזרת ונראית על מחנה ישראל. דבר זה מבואר אף במדרש (שה"ש רבה א, ב ב). ונחלקו שם מאיזה כיוון הדיברה הקיפה את מחנה ישראל:

"... וכיצד היה הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא... רבי שמעון בן יוחאי אומר, מלמד שהיה הדבור יוצא מימינו של הקדוש ברוך הוא לשמאלן של ישראל, וחוזר ועוקף את מחנה ישראל שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל. וחוזר ומקיף מימין של ישראל לשמאלו של הקדוש ברוך הוא. והקדוש ברוך הוא מקבלו מימינו וחוקקו על הלוח... ורבנן אמרין... הדבור היה יוצא מפי הקדוש ברוך הוא, מימינו לימין של ישראל. וחוזר ועוקף את מחנה ישראל שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל. וחוזר ומקיף מימין של ישראל לימינו של הקדוש ברוך הוא. והקדוש ברוך הוא מקבלו מימינו וחוקקו על הלוח..." (שה"ש רבה א, ב ב)

הלוחות ירדו ללא הדברות. והדברות נחקקו במעמד הר סיני

ג. בתרגום יונתן התבאר שהדברה היתה חוזרת ונחקקת על הלוחות, כלומר שהלוחות לא ירדו חקוקים בדברות אלא נחקקו במעמד הר סיני באמצעות הדברות עצמן.

16. וכ"ה במדרש (שה"ש רבה א, ב ב) עה"פ "ישקני מנשיקות פיהו" ולא כל נשיקות פיהו עיי"ש. עיין עוד בפירוש האו"ח כאן שדייק זאת אף מנוסח הדברות, שב' הדברות הראשונות נאמרו בגוף ראשון: 'אנכי ה' אלוקיך', 'אשר הוצאתיך', 'על פני'. ואילו יתר הדברות נאמרו בגוף שלישי: 'את שם ה' אלוקיך', 'לא ינקה ה'', 'כי ששת ימים עשה ה''. עיי"ש.

17. עיי"ש ששיטת הרמב"ם שמשה שמע את כל הדברות בחיתוך אותיות והשמיע לישראל. ואילו ישראל שמעו את ב' הדברות הראשונות בלא חיתוך אותיות. ועיין באו"ח (שמות כ, ז) שסבור שיתר הדברות נאמרו ע"י מלאך ולא ע"י משה, אלא שאף קולו של משה נשמע בהר.

וכמשמעות הפסוק בפרשת ואתחנן: (דברים ד, יג) "וַיִּגְדַּל לְכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים וַיְכַתְּבֵם עַל שְׁנֵי לְחוֹת אֲבָנִים". הרי שראשית נאמרו הדברות לבני" ורק לאחר מכן נחקקו על הלוחות.

כך מבואר גם במדרש:

"אמר רבי ברכיה שנה לי רבי חלבון, הדבור עצמו היה נחקק מאליו, וכשהוא נחקק הולך קולו מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: 'קול ה' חצב להבות אש'". (שה"ש רבה א, ב ב)

לדעת המהרש"א (שהובא לעיל) כך נאמר אף בגמ' (שבת קה.) לשיטת רבנן הסוברים ש'אנכי' ראשי תיבות: אמירה נעימה כתיבה יהיבה.

וכוונת דבריהם ביאר המהרש"א, להרחיק את ההגשמה הנדמית מלשון הכתוב: (שמות לא, יח) "וַיִּתֶּן אֶל מֹשֶׁה פְּכֻלְתּוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לְחוֹת הָעֵדוּת לְחוֹת אֶבֶן כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים" שמשמע שהלוחות נכתבו כביכול 'באצבעו' של הקב"ה, ולעולם מקרא זה נכתב רק כדי לסבר את האוזן, אך אופן כתיבת הלוחות היה באמצעות 'האמירה הנעימה היוצאת מפי הגבורה' שהיא נכתבה בלוחות מעצמה'. כדברי תרגום יונתן.

משה רבנו החזיק את הלוחות בידיו – היכן עמד?

ד. בת"י מבואר שהדיבור היה נחקק על הלוחות אשר היו בידיו של משה, ולכאורה משמע ש'משה עמד עמו בראש ההר' - שהוא מקום הלוחות, מאידך בפסוק נאמר (שמות יט, כה): "וַיִּרְדּוּ מֹשֶׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם" ותיכף התחיל הדיבור. ובחז"ל איתא שכך היה רצון ה' ש'משה לא יהיה בראש ההר בשעת הדברות (ואמנם וודאי היה על ההר כפי שנצטוו 'ועלית', אך לא בראשו) וכדאיתא במדרש רבה (פכ"ח): ראה הערה^{1,18} בפרקי דר"א (פמ"א):

"אמר הקב"ה ירד משה אל המחנה, ואחר כך אני משמיע תורתך לישראל, שלא יהיו אומרים משה מדבר עמו מתוך הענן".

18. וכך איתא במדרש: "וישב משה את דבריו ה' ואלה שפעה בקש הקדוש ברוך הוא לתן להם את התורה ולדבר עמם, והיה משה עומד, אמר הקדוש ברוך הוא מה אעשה מפני משה, אמר רבי לוי משל למלך שבקש לעשות אופימשטאטא חוץ מדעתו של אפרכוס, אמר לו עשה דבר פלוני, אמר לו, כבר נעשית. שוב אמר לו, לך קרא לפלוני סינקליטקוס ויבא עמך, עד שהוא הולך עשה המלך מה שבקש. כך בקש הקדוש ברוך הוא לתן עשר דברות, היה משה עומד מצדו, אמר הקדוש ברוך הוא, אני גולף להם את הרקיע ואומר (שמות כ, ב): אנכי ה' אלהיך. הם אומרים, מי אמר הקדוש ברוך הוא או משה, אלא ירד משה ואחר כך אני אומר: אנכי ה' אלהיך. כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה (שמות יט, י): לך אף

ומדברים עולה שרק לאחר שמשה ירד, השמיע הקב"ה את הדברות, ונמצא הכרח שמשה לא עמד בראש ההר. וצ"ב הכיצד בת"י מבואר שהחזיק את הלוחות? ומוכח שת"י חלק על דברי הפרקי דר"א והמדרש הנ"ל, וס"ל שמשה רבנו חזר ועלה לראש ההר, ועמד שם בעת שנאמרו הדברות והחזיק בידיו את הלוחות שהדיבור נחקק עליהם.

יש שהתקשו לפ"ז שמשה עמד בראש ההר הכיצד שמע משה את קריאת העם 'דבר עמנו אתה ונשמעה', הלא לא היה סמוך לישראל?¹⁹

משפט הפתיח שקדם לדברות

ה. עוד עולה מדברי תרגום יונתן, שהדברה לא נאמרה ישירות אלא היה לה משפט פתיח - "עמי בני ישראל".

תרגום יונתן מוסיף הקדמה זו לכל עשרת הדברות, וזה משלים את מה שפירש קודם, שהדברות נאמרו מפי ה' - בקול נעים ומשובח ונעימה מתוקה, וכאן מתווסף שאף הנימה בה נאמרו הדברות היתה נימה של פניה וחביבות - "עמי בני ישראל".

וכך אמרו במדרש עשרת הדברות:

"...והקול פורח באויר השמים ואומר, עמי עמי בית ישראל, אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ... (מדרש עשרת הדברות - דבור ראשון)

¹⁹ העם וקדשם היום ומחר וכבסו שמלתם, אמר לו כָּבֵר הַקְדְּשֵׁתִים, שְׁנֹאֲמַר (שמות יט, כג): כִּי אַתָּה הֶעֵדְתָּה בְּנֵי לְאֹמֶר וּגוֹי. אָמַר לוֹ (שמות יט, כד): לָךְ יָרַד וְעֲלִיתָ אֵתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ, עַד שְׁמֹשֶׁה יֵרֵד, נִגְלָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֹאֲמַר (שמות יט, כה): וַיֵּרַד מֹשֶׁה אֶל הָעָם, מִיַּד (שמות כ, א): וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם.

19. קושיא זו היא רק לשיטה שבני ישראל אמרו זאת לאחר ב' הדברות הראשונות. אך לשיטת רבנן שבנ"י בקשו זאת רק לאחר עשרת הדברות, וכסדר שנכתב בתורה (שה"ש רבה א) לא קשה כלל.

לא תרצח: לא תנאף: לא תגנב: לא תענה: לא תחמד: ♦ באיזה אופן נאמרו חמשת הדברות של בנ"א לחבירו?

(שמות כ, יג) לא תרצח: לא תנאף: לא תגנב: לא תענה ברעך עד שקד: לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחסדו וכל אשר לרעך:

האם הלאו הוא ציווי לכל אחד שיזהר מלעשות בעצמו מעשים אלו? או שמא טמון בלאו זה אזהרה רחבה יותר?

תרגום יונתן מפרט בכל דברה ודברה מחמשת הדברות של בנ"א לחבירו, אזהרה בנוסח המזהיר מלעבור את העבירה, ומלהתחבר או להשתתף עם עושה, כדי שלא יקומו הבנים וילמדו לעשות כך מהאבות, ובכל עבירה ועבירה מפרט תרגום יונתן את החורבן הבא לעולם מעוון זה²⁰. ולדוגמא הבאנו את תרגומו על 'לא תרצח':

עמי בני ישראל, לא תהיון קטולין לא חברין ולא שותפין עם קטולין ולא יתחמי בכנשתהון דישראל עם קטולין ולא יקומון בניכוון מן בתריכוון וילפון לחוד הינון למהוי עם קטולין ארום בחובי קטוליא חרבא נפיק על עלמא:

[עמי בני ישראל, לא תהיו רוצחים, לא חברים ולא שותפים עם רוצחים,

20. להלן פירוט החורבנות הבאות מחמת חמשת הלאוים של בנ"א לחבירו - שהובאו בתרגום יונתן: בעוון רציחה חרב באה לעולם - מידה כנגד מידה, ובתנא דבי אליהו (רבא פכ"ו): "לא תרצח אם קיימתם אתם אותו, נתקיים בכם: 'זחרב לא תעבור בארצכם', עכשיו שעברתם עליו נתקיים בכם: 'זהריקותי אחריכם חרב'". בעוון הנואפים דבר יוצא על העולם - כדאיתא במדרש (ב"ר כו, ה) על דור המבול "בכל מקום שאתה מוצא זנות אנדרלמוסיה באה לעולם והורגת טובים ורעים". בעוון הגנבים רעב יוצא על העולם - כדאיתא בשבת לב: בעוון גזל הגובאי עולה, והרעב הווה. (ואע"פ שבסנהדרין פו. פירשו זאת על גונב נפשות, מ"מ עיין באב"ע ובספורנו כאן שדבר הלמד מעניינו אף לגונב ממון). בעוון עדי שקר העננים מסתלקים ומטר לא יורד ובצורת באה לעולם - כמו שאמרו חז"ל (בסנהדרין כט). שבשביל מעיד עדות שקר הגשמים נעצרים, ואף אם נתקשרו השמים בעבים להוריד גשמים אין הגשם בא. (עיי"ש ברש"י) בעוון החמדה המלכות מתגרה בנכסיהם של בני אדם ועשירים נעשים עניים - הוא מידה כנגד מידה שחומדים ממון של הזולת, אף המלכות חומדת את ממונם. וגלות באה לעולם - בפסיקתא רבתי (פכ"ד): לא גלו ישראל עד שעברו על הפסוק (מיכה ב, ב) "וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו".

**ולא ייראה בכנסיותיהם של ישראל עם רוצחים, שלא יקומו בניכם
אחריכם וילמדו גם הם להיות עם רוצחים. כי בעזונות הרוצחים חרב
באה לעולם].**

וכן בכל חמשת הדיברות של בן אדם חבירו מוסיף תרגום יונתן אותן אזהרות, מלבד שלא יעשו את מעשי ההשחחה בעצמם, שלא יתחברו ולא ישתתפו ולא יתראו בחברת אלו האנשים, בכדי שהבנים לא ילמדו אלו ההשחחות מהאבות. ודבר זה אומר דרשני.

בנושא כלי יהונתן ביאר זאת שעבירות אלו שכולם שחיתות של בנ"א לחבירו, הן עפ"י רוב נעשות ע"י התחברות עם חברה רעה, ואלמלא כן יתכן שלא היו נעשות.

דוגמא לדבר שמעון ולוי שזממו להרוג את יוסף, ויעקב בברכתו אמר להם: (בראשית מט, ה) "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם, כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור" - זה יוסף, ולכן גזר: (שם, ז) "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל", כי ההתחברות והשותפות שלהם גרמו שרצו להרוג את יוסף.

וכן היה בחטא הזנות במעשה זמרי שהשתתפו לזנות ונפלו כ"ד אלפים מישראל. וכן בפילגש בגבעה שהיה שותפות ובגלל אותו מעשה כמעט נשמד שבט מישראל.

ומה שכתב תרגום יונתן 'כדי שלא ילמדו הבנים מאבותיהם', ביאורו כי הבנים אוחזים מעשי אבותיהם. ודוגמא לזה היה אצל אליפז שבא להרוג את יעקב במצות עשיו אביו. ועמלק בנו של אליפז רדף אחרי ישראל ביציאתם מצרים, מפני המריבה של עשיו עם יעקב, (עיי' בתרגום יונתן שמות יז, ח).

ומתבאר מהתרגום יונתן שאלו הדברות לא די במה שהאדם הפרטי ימנע מלעשות כן אלא הן מקיפות גם את הדורות הבאים, שעל האדם מוטל שאף בניו לא יחטאו בחטאים אלו, ולכל אחד ואחד אחריות שלא יבוא מצב שיווצר חלילה עם רוצחים ועם גנבים וכו'. ומאידך שמירת אלו הציווים בכוחה להציל את העם מרעות רבות: חרב, דבר, רעב, בצורת, עניות וגלות.

ראים את הקולת • הכיצד ראו את הקולות?

(שמות כ, טו) וְכַל הָעַם רֵאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלְפִידִם וְאֵת קוֹל הַשּׁוֹפָר וְאֵת הַהָר עֵשׂוּן וַיֵּרָא הָעַם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק:

מה הפירוש 'רואים את הקולות'?

ברש"י פירש רואים את הנשמע, שאי אפשר לראות במקום אחר.

בתרגום יונתן הוסיף, שהקולות יצאו מתוך הלפידים ובנ"י ראו זאת. וכך תרגם את 'ואת הלפידים', אך 'את הקולות' פירש באופ"א:

וְכַל עַמָּא חֲמִינִין יַת קַלִּיָּא הֵיךְ הוּוּ מִתְהַפְכִּין בְּשִׁמְעֵהוֹן דְּכָל חַד וְחַד וְהֵיךְ הוּוּ נִפְקִין מִן גּוּ בְּעוֹדֵיָא וְיַת קַל שׁוֹפְרָא הֵיךְ הוּוּ מְחִי מִיַּתֵּיָא וְיַת טוֹרָא תַּנְיִן וְחֲמוֹן כָּל עַמָּא וְדַתְעוּן וְקִמּוּ תַּרְדִּיסַר מִיַּלְיִן מֵרַחֵיק:

[וכל העם רואים את הקולות, איך היו מתהפכים באוזניהם של כל אחד ואחד, ואיך היו יוצאים מתוך הלפידים, ואת קול השופר איך היה מחיה מתים, ואת ההר עשון, וראו כל העם ונסוגו ועמדו שנים עשר מילים מרחוק].

ת"י מפרש 'את הקולות', שראו כיצד היו הקולות מתהפכים באוזניהם של כל אחד ואחד. ודבריו מתפרשים לב' פנים:

א. יתכן שכוונתו שראו איך כל אחד ואחד שומע לפי כוחו שיכול לשמוע. וכמו שאמרו במדרש:

"...אמר להם: השמע עם קול אלהים, כיצד, אלו היה פתוב קול ה' בכחו, לא היה העולם יכול לעמד, אלא (תהלים כט, ד): קול ה' בפח, בפח של כל אחד ואחד, הבחורים לפי כחן והזקנים לפי כחן והקטנים לפי כחן." (שמו"ר כט, א)

ב. עוד יתכן שכוונתו שהיו רואים כיצד הקולות מתעגלים ונכנסים לאוזניהם. וכמו שמובא במדרש:

”...והקב”ה נתן להם רשות שיהיו יכולים להסתכל בכבודו, והיו זואים בכבודו הקול שהיה הולך ומתעגל אל אזניהם...” (מדרש עשרת הדברות - דיבור ראשון)

קול השופר החיה את המתים

הענין הנוסף שמוזכר בתרגום יונתן, שראו כיצד קול השופר מחיה מתים. מובא במדרש בשינוי מדבריו. כי לדבריו קול השופר הוא שהחיה את המתים, ובגמ' (שבת פח:) וכן במדרש אמרו שה' הוריד טל שהחיה את המתים:

בגמ' (שבת פח:) 'שכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן של ישראל, וזה הוריד הקב"ה טל שעתיד להחיות בו מתים, והחיה אותם כדי שיוסיפו לשמוע את דבריו'.

ובמדרש מובא: "וכששמעו ישראל את הדבור יוצא מפי הקב"ה חזרו לאחוריהם י"ב מילין ויצאה נשמתן, שנאמר 'נפשי יצאה בדברו', חזרה התורה לפני הקב"ה אמרה: 'רבונו של עולם למי נתתני לחיים או למתים? אמד לה הקב"ה: 'לחיים', אמרה לפניו: 'הנה כולם מתים', אמר לה: 'אני בגללך אחיה אותם, מה עשה הקב"ה? הוריד טל שעתיד להחיות בו המתים לעתיד לבוא, שנא' 'גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננת'". (מדרש עשרת הדברות - דיבור ראשון)

ציונים לפנינים נוספים בעניני קבלת התורה ומעמד הר סיני במשנתו של ת"י:

ממה פחדו בני ישראל שביקשו ממשה 'דבר אתה עמנו ונשמעה'? - ראה בגליון פרשת
ואתחנן 36.

מה היה אופן התגלות ה' אל האומות ואל ישראל כשהציע להם את התורה? - ראה בגליון
פרשת וזאת הברכה

אודות הכתרים שקבלו בהר סיני - ראה בגליון פרשת כי תשא

ממה היו עשויות הלוחות, - ראה בת"י בגליון כי תשא ובגליון פרשת וזאת הברכה.